

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

FACULTATEA DE ISTORIE

OPȚIUNI ISTORIOGRAFICE

Serie nouă

Numărul 2 / 2025

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

2025

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Laurențiu Rădvan, Mircea-Cristian Ghenghea, Adrian Vițalariu, Felix-Adrian Tencariu (Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași), Mihail Băț (Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău)

COMITETUL DE REDACȚIE

Maria-Cristina Ciobanu (redactor șef), Rebeca Cefalan, Adina Amăriuței, Mălina Libiț, Andrei Archiudean, Bogdan-Ștefan Novac, Vlad Lungu (Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Adresa (materiale trimise pentru publicare sau altă corespondență): Facultatea de Istorie, Universitatea “Alexandru Ioan Cuza”, B-dul Carol I, Nr.11, 700506 - Iași, România.

Telefon: +40 758 550 922 (Comitetul de Redacție); +40 (232) 201056 (Secretariatul Facultății de Istorie)

Website: <https://optiuni-istoriografice.ro/>

E-mail: optiuni.istoriografice.is@gmail.com

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor publicate revine exclusiv autorilor.

Tehnoredactor: Florentina Crucerescu

Redactor: dr. Marius-Nicușor Grigore

ISSN 1582 – 2842

CUPRINS / SUMMARY

ARTICOLE

Focul în preistorie: de la supraviețuire la inovație tehnologică / Fire in Prehistory: from Survival to Technological Innovation Adina AMĂRIUȚEI	7
Pigmenți și culoare în preistorie: de la primele picturi rupestre la cultura Cucuteni / Pigments and Color in Prehistory: from the Earliest Cave Paintings to the Cucuteni Culture Analisa FOCA	31
Metode de analiză și evoluția abordărilor în studiul ceramicii arheologice / Methods of Analysis and the Evolution of Approaches in Archaeological Pottery Studies Elena-Camelia PINTILIE	63
A Review of Interpretative Approaches Regarding Ashmounds Features From Noua Cultures / O analiză a abordărilor interpretative privind așezările de tip cenușar Vlad VOINICIUC	89
The Mobility of the Administrative Personnel in the Roman Empire: A Perspective on the Career of <i>Publius Aelius Hammonius</i> / Mobilitatea personalului administrativ in imperiul roman: o perspectiva asupra carierei lui <i>Publius Aelius Hammonius</i> Valeria PÎNTEA	107
Implicarea femeilor peregrine în viața religioasă a cetății Tomis / Involvement of <i>Peregrinae</i> Women in the Religious Life of Tomis Daria BABII	117
Considerații privitoare la identificarea satelor lui Oană Ureacli din ținutul Putnei / Considerations Regarding the Identification of Oană Ureacli's Villages in the District of Putna Alecsandru VOICU	125
Comunitate și societate. O scurtă monografie a comunei Baru din județul Hunedoara (sec. XIX-XXI) / Community and Society: a Short Monograph of the Commune of Baru, Hunedoara County (19th–21st Centuries) Denis-Sorin CĂLUȘER	133

Legea învățământului primar din 1924 și aplicarea ei reflectată în unele documente oficiale / The Law on Primary Education From 1924 and its Application Reflected in Some Official Documents

Mihai-Daniel BOTEZATU.....151

Ascensiunea nazismului reflectată în paginile ziarului „Adevărul” (1930-1933) / The Rise of Nazism Reflected in the Pages of the Newspaper „Adevărul” (1930-1933)

Dumitrița ILINCĂI 165

PREZENTĂRI DE CARTE

Mary BEARD, *Laughter in Ancient Rome. On Joking, Tickling, and Cracking Up*, University of California Press, Oakland, 2024, 319 p.

Xenia CHIFEAC..... 183

Valerie HANSEN, *Anul 1000. Exploratori, negustori și începutul globalizării*, trad. Matei Ciurică, București, Corint, 2023, 383 p.

Teodor-Răzvan MOISE 191

Kees BOTERBLOEM, *The Dirty Secret of Early Modern Capitalism. The Global Reach of the Dutch Arms Trade, Warfare and Mercenaries in the Seventeenth Century*, Routledge, New York, 2020, 244 p.

Andrei-Robert VASILACHE 197

Constanța VINTILĂ, Giulia CALVI, Mária PAKUCS-WILLCOCKS, Nicoleta ROMAN, Michał Wasiucionek, *Lux, modă și alte bagatele politicești în Europa de Sud-Est, în secolele XVI-XIX*, Humanitas, București, 2021, 431 p.

Andrei BORDEIANU..... 206

Martyn RADY, *Habsburgii. Ambiția de a stăpâni lumea*, traducere din limba engleză de Lia Decei, prefață de Matei Cazacu, Corint Istorie, București, 2023, 592 p.

Cristiana MURARIU 215

ARTICOLE

ASCENSIUNEA NAZISMULUI REFLECTATĂ ÎN PAGINILE ZIARULUI „ADEVĂRUL” (1930-1933)

THE RISE OF NAZISM REFLECTED IN THE PAGES OF THE NEWSPAPER „ADEVĂRUL” (1930-1933)

Dumitrița ILINCĂI*

Cuvinte cheie: nazism, ziar, „Adevărul”, ascensiune, Hitler

Keywords: nazism, newspaper, „Adevărul”, rise, Hitler

Rezumat: Adolf Hitler a profitat de instabilitatea Republicii de la Weimar și de ideea că ea devenise purtătoarea „vinovăției unice”. Până a ajunge Führer al Germaniei, Hitler s-a folosit de diverse tertipuri pentru a accede în fruntea statului: de la promovarea unui crez naționalist care promitea hegemonia Germaniei, până la distrugerea democrației. Ecurile pașilor făcuți de demagogul german și de ideologia sa s-au resimțit pe cuprinsul „bătrânului continent”, iar România nu a reprezentat o excepție. Ceea ce reprezintă un punct de interes în istoriografie a fost modul în care s-au poziționat elitele politice ale României față de cursul manifestărilor cuprinse de radicalismul extremei dreapta în Germania. Perioada anilor 1930-1933, priviți prin filtrul ascensiunii nazismului la putere, au fost așezați în paginile diverselor gazete românești, iar unul dintre cele mai importante cotidiene care a tratat acest subiect a fost „Adevărul”. Portretizările negative și neîncrederea unor redactori precum B. Braniște, I. Cristea sau Liviu P. Nasta, au alternat cu avertizările continue la pericolul nazist care, în cele din urmă, s-a dovedit a fi unul real și atotdistrugător. Numeroasele articole care criticau aspru acțiunile naziștilor – de la succesul electoral la NSDAP sau incendierea Reichstagului, până la numirea lui Hitler în funcția de cancelar – nu denotau altceva decât respingerea extremei drepte, aflată în contrast cu opiniile politice ale cotidianului. Așadar, acest articol urmărește să prezintă maniera în care presa românească – mai exact, „Adevărul”, unul dintre cele mai mari trusturi publicistice de la acea vreme – a prezentat parcursul și, așa cum sugerează titlul, ascensiunea regimului nazist și a liderului său. Fie prin citate extrase din articole sugestive, fie prin caricaturi – pe cât de umoristice, pe atât de acide – la adresa lui Adolf Hitler, „presa din Sărindar” s-a manifestat riguros împotriva pericolului nazist.

* Masterand, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, e-mail: ilincai.dumitrita@yahoo.com

Abstract: Adolf Hitler took advantage of the instability of the Weimar Republic and the idea that it had become the bearer of the "single guilt". Before becoming Führer of Germany, Hitler used various tricks to rise to the head of the state: from the promotion of a nationalist creed that promised Germany's hegemony, to the destruction of democracy. The echoes of the steps taken by the German demagogue and his ideology were felt throughout the "old continent", and Romania was no exception. What represents a point of interest in historiography was the way in which Romania's political elites positioned themselves in relation to the course of manifestations of far-right radicalism in Germany. The period of 1930-1933, seen through the filter of the rise of Nazism to power, was placed in the pages of various Romanian newspapers – and one of the most important daily newspapers that dealt with this subject was "Adevărul". The negative portrayals and distrust of editors such as B. Braniște, I. Cristea or Liviu P. Nasta, alternated with continuous warnings of the Nazi danger, which, in the end, turned out to be a real and all-destructive one. The numerous articles harshly criticizing the actions of the Nazis – from the electoral success of the NSDAP or the burning of the Reichstag, to the appointment of Hitler as chancellor – denoted nothing more than the rejection of the extreme right, which contrasted with the political opinions of the daily. Therefore, this article aims to present the way in which the Romanian press – more precisely, "Adevărul", one of the largest publishing trusts at the time – presented the path and, as the title suggests, the rise of the Nazi regime and its leader. Whether through quotes extracted from suggestive articles, or through caricatures – as humorous as they are acid – against Adolf Hitler, the "press of Sărindar" has rigorously manifested itself against the Nazi danger.

Primul Război Mondial, venit după înfloritoarea perioadă *La belle époque*, a zdruncinat și deopotrivă șubrezit temeliile în aparență solide ale societății umane. Acesta a rămas întipărit adânc în memoria omenirii, a cunoscut interpretări din ce în ce mai diverse și tocmai „prin multitudinea actorilor implicați, amploare, intensitate și dinamism, a constituit creuzetul în care s-au combinat interese și ambiții”¹. Deși lucrările Conferinței de Pace de la Paris întruneau expectativele de pace ale marilor oameni politici ai lumii, fisurile și instabilitatea nu conteneau să-și facă loc, iar până la un „colaps al democrației”², nu a fost decât un pas. Se dovedea, astfel, faptul că perioada dintre anii ‘20 și ‘30 „nu a fost decât un moment de pauză în

¹ Ion Mitulețu, „Primul Război Mondial – strategie, tactică și tehnologie”, în *Revista Academiei de Științe ale Securității Naționale*, nr. 2, 2018, p. 52.

² Mary Fulbrook, *O scurtă istorie a Germaniei*, traducere de Marian Stan, Editura Institutului European, Iași, 2002, p. 211.

cea ce mulți numesc acum ultimul Război de Treizeci de Ani al Europei”³. Aplicarea articolelor tratatului versaillez, ce au lovit întocmai punctele sensibile ale orgoliului german (pierderea unei zecimi din populație și 13% din teritoriu și mai ales punerea sub „imperativul dezarmării”⁴), au făcut din Republica de la Weimar purtătoarea „vinovăției unice”. Asociată cu „o serie de compromisuri sociale”⁵ și construită pe fundamente deloc promițătoare – „un război pierdut catastrofal și un acord de pace detestat, urmat de turbulențe politice și economice extraordinare”⁶ –, Republica de la Weimar a coincis cu „un traumatism profund suferit de națiunea germană”⁷.

Instabilitatea s-a făcut resimțită, de asemenea, și în plan politic, dat fiind faptul că guvernele au favorizat un climat de instabilitate politică, marcată prin dese schimbări de guvern. Astfel, în acest context, pornind de la o serie de revendicări radicale care aveau în vedere nemulțumirile populației și mai cu seamă de această „moștenire fatală a tratatului”⁸, viața politică germană s-a caracterizat prin apariția și totodată proliferarea unei multitudini de partide de dreapta. Printre acestea se numără și partidul care a schimbat cursul întregii istorii de secol XX – Partidul Muncitoresc Național Socialist German (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*). Dacă în prima jumătate a anului 1919 germanii încă aveau iluzia unui „tărâm de vis al armistițiului”⁹, așa cum afirma și teologul Ernst Troeltsch, furia sau mai degrabă frustrarea provocate de consecințele războiului și de pierderea a aproape 2 milioane de fii ai națiunii au determinat închegarea dusă până în zona

³ Margaret MacMillan, *Războiul care a pus capăt păcii: drumul spre 1914*, traducere de Smaranda Câmpeanu, Editura Trei, București, 2015, p. 21.

⁴ Petre Bărbulescu, Ionel Cloșcă, *Repere de cronologie internațională (1919-1945)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 182.

⁵ Mary Fulbrook, *op. cit.*, p. 192.

⁶ Benjamin Carter Hett, *Cum moare democrația: ascensiunea la putere a lui Hitler și prăbușirea Republicii de la Weimar*, traducere de Cristina Felea, Polirom, Iași, 2021, p. 78.

⁷ Serge Bernstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*, vol. 5, traducere de Monica Timu, Editura Institutului European, Iași, 1998, p. 85.

⁸ Martin Kitchen, *O istorie a Germaniei moderne de la 1800 până în prezent*, traducere de Mugur Butuzat, Editura Humanitas, București, 2021, p. 308.

⁹ Wolfgang Schivelbusch, „The culture of Defeat: On National Trauma, Mourning and Recovery”, traducere de Jefferson Chase, Picador, New York, 2001, p. 555, apud Benjamin Carter Hett, *op. cit.*, p. 56.

indestructibilului a ceea ce istoriografia va fi cunoscut a fi extrema dreaptă germană, sau cu alte cuvinte, nazismul – în toate acțiunile și în singura ei „credință”.

Dacă despre Republica de la Weimar istoricul Gordon Craig scria că „starea sa normală era una de criză”¹⁰, de același climat instabil s-a folosit și cel care a devenit „chipul răului în istoria omenirii”¹¹. Făcându-și ucenicia politică în perioada vagabondajului pe străzile capitalei austrice și luând contact cu răspândirea unor ideologii radicale (prin personaje precum Georg Ritter von Schönerer și Karl Lueger), Adolf Hitler a dezvoltat o „intoleranță față de orice tentativă de luare de decizii pe cale democratică”¹². Ulterior, având în vedere relația de interdependență în cursa nestingherită pentru preluarea puterii în cadrul democrației interbelice germane, Hitler, ca „dictator, demon, demagog”¹³, nu ar fi putut succeda la putere fără Partidul Muncitoresc German, iar partidul înființat de Anton Drexler și Karl Harrer nu s-ar fi bucurat de nici un fel de notorietate fără Führer, rămânând doar o scânteie la marginea scenei politice. Remarcându-se în mediul german încă de la tentativa nereușită de preluare a puterii de la 8 noiembrie 1923 (Puciul de la Berărie), Hitler și NSDAP au promovat, printr-o propagandă dusă până dincolo de zona agresivității, idei care au însuflețit crezul naționalist al dictatorului – rasa ariană, Lebensraum-ul și „formulările otrăvite de ură față de evrei”¹⁴ fiind doar câteva dintre armele ideologice ale nazismului.

Deși atât însemnătatea, cât și „numărul de voturi pentru naziști au scăzut dramatic, de la 6,5% în mai 1924, până la 2,6% în 1928”¹⁵, din 1930 Hitler și NSDAP au reprezentat un subiect de interes și

¹⁰ Gordon A. Craig, „Germany: 1866-1945”, New York: Oxford University Press, 1978, p. 434, apud Peter Ross Range, 1924. *Anul care l-a creat pe Hitler*, traducere de Corina Dobrotă, Editura Litera, București, 2018, p. 38.

¹¹ Hedwig Gusto, *Adolf Hitler*, traducere de Marina Loghin, Editura Litera, București, 2017, p. 3.

¹² Carl E. Schorske, „Fin-de-Siecle Vienna. Politics and Culture”, New York, xviii, 1979, p. 163, apud Ian Kershaw, *Hitler. 1889-1936: Hybris*, traducere de Diana Popescu-Marin, Editura Litera, București, 2023, p. 64.

¹³ Anna Maria Sigmund, *Dictator, demon, demagog*, traducere de Graal Soft, Editura RAO, București, 2011, p. 1.

¹⁴ Benjamin Carter Hett, *op. cit.*, p. 55.

¹⁵ *Ibidem*, p. 82.

pentru presa de dincolo de granițele Republicii de la Weimar, iar România nu a făcut excepție. Fie că vorbim despre legăturile cu Republica de la Weimar, fie ca vorbim de raporturile cu cel de-al Treilea Reich al lui Hitler, Germania a reprezentat unul dintre principalele state care a stat în atenția diplomației românești. Dacă în primă instanță, relațiile dintre cele două capitale europene au fost puternic afectate de chestiuni majoritar de natură economică (chestiunea *creanțelor speciale* – „adevărate restituiri și nu reparații”¹⁶), ulterior, prin activitatea diplomatică a unor personalități de renume precum Nicolae Titulescu și Nicolae Petrescu-Comnen, reconcilierea legăturilor dintre România și Germania a reușit să reziste până la refragmentarea lor după preluarea puterii de către Führer. Ca un observator diplomatic abil sau ca „martor al preluării puterii de către Hitler”¹⁷, Nicolae Petrescu-Comnen a reprezentat un „liant” uman între autoritățile române și atmosfera zbuciumată din cadrul guvernării berlineze, transmițând aproape în permanență telegrame cu cele mai relevante actualizări de situație. Ceea ce reprezintă un punct de maxim interes în istoriografia evenimentelor anterior precizate a fost modul în care s-au poziționat elitele politice ale statului român față de cursul fenomenelor și manifestărilor cuprinse întru-totul de radicalism de dreapta în granițele Germaniei, iar același rol de a expune în interiorul granițelor României ascensiunea lui Hitler și a ideologiei sale la putere l-a jucat și presa autohtonă.

Unul dintre cele mai importante cotidiene românești, cu tradiție de secol XIX și cu un tiraj impresionant de peste „100.000 de exemplare”¹⁸, este „Adevărul”, fondat de Alexandru Beldiman și preluat în 1895 de cel numit „gazetar în adevăratul sens al cuvântului”¹⁹, Constantin Mille. Din moment ce „presa devine acum cu

¹⁶ „Memoriul prezentat de N. Titulescu și V. Brătianu la Conferința Miniștrilor de Finanțe de la Paris” din 24 ianuarie 1925, în Gh. Buzatu (coord.), *Nicolae Titulescu. Documente diplomatice*, vol. 1, Editura Tipo Moldova, Iași, 2010, p. 166.

¹⁷ Adrian Vițalaru, *Nicolae Petrescu-Comnen. Diplomat*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014, p. 275.

¹⁸ Vasile Pasailă, *Presa în istoria modernă a românilor*, Editura Fundației PRO, București, 2004, p. 154.

¹⁹ Pamfil Șeicaru, *Istoria presei*, Editura Paralela 45, Pitești, 2007, p. 230.

adevărat a patra putere în stat”²⁰, „Adevărul”, ca „organ eminent politic”²¹, s-a regăsit în partea stângă a eșichierului politic și în polemici virulente cu extrema dreaptă. Astfel, „presa din Sărindar” nu a cuprins în paginile sale doar știri ce țin de zona politicii interne, ci, prin intermediul corespondenței din diferite capitale ale lumii, păstra populația autohtonă la curent cu cele mai recente evenimente dinafara graniței. În cazul de față, excepție nu făcea nici Berlinul – iar „Adevărul” nu ocolea în a prezenta vreo mișcare făcută pe scena politică a Germaniei. Deși au existat atât mențiuni anterioare anului 1930 (ca „frontieră” temporală a acestui studiu) despre pașii de început ai regimului național-socialist, cât și aprecieri asupra frământărilor politice și a compromisei dezvoltării economice a Republicii lui Hindenburg (efectele Căderii Bursei de pe Wall Street din octombrie 1929 făcându-se puternic resimțite), prima menționare făcută în paginile unui exemplar din 1930 îi aparține lui P. Swesditch. Tonul scrierii sale denotă o oarecare temere, sau mai degrabă o avertizare asupra pericolului viitorului partid nazist asupra politicii germane: „Atât timp, cât și această pătură nega statul actual, întărind prin acesta cadrele radicalilor de dreapta – întruchipate de către putchiștii național-socialiști ai lui Hitler – dezvoltarea normală a parlamentarismului german era foarte îngreunată”²².

Unul dintre cele mai pertinente fragmente care discută evoluția naziștilor, dar și care conturează modul în care opinia publică îl percepea pe viitorul lider german, îi aparține lui I. Cristea: „când a înființat partidul național-socialist și i-a dat un program, Hitler s-a lăsat condus de considerente demagogice. A vrut să câștige cât mai multe sufragii, fără să-și pună în mod serios problema realizărilor făgăduite prin program”²³. Tot în 1930, rezultatele procesului electoral organizat la 14 septembrie au fost o reușită neașteptată, dat fiind faptul că „Partidul Național-Socialist

²⁰ Ilie Rad, *Incursiuni în istoria presei românești*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2008, p. 97.

²¹ Tiberiu Avramescu, „Adevărul”, *mișcarea democratică și socialistă (1895-1920)*, Editura Politică, București, 1982, p. 53.

²² P. Swesditch, *Un partid Tory în Germania*, în „Adevărul”, an 43, no. 14157, 1930, p. 5.

²³ I. Cristea, *Desbinarea rasiștilor în Germania*, în „Adevărul”, an 43, no. 14284, 1930, pp. 1-2.

a obținut 107 mandate, devenind, din punct de vedere numeric, al doilea partid după Partidul Social-Democrat”²⁴. Acest succes a acaparat prima pagină a „Adevărului” din 20 septembrie, când o fotografie a lui Adolf Hitler însoțea un titlu clar, vizibil și descriptiv pentru contextul repeziciunii cu care național-socialismul prelua puterea – „Haosul german”²⁵. Prezentat de I. Cristea ca o contradicție în termeni și în noțiuni, programul național-socialismului era echivalat cu „o colecție de revendicări disperate, alese însă cu simț demagogic, o teribilă confuzie, care niciodată n-ar putea fi tradusă în operă de guvernământ”²⁶ – idee ce intra în contradicție cu mărturiile multor germani din acea vreme (constrânși de lipsa altor opțiuni): „Toți cetățenii, cu excepția comuniștilor, tânjeau după vremuri mai bune. Cât despre mine, și eu la fel ca mulți alții, am pierdut tot ce am avut din cauza condițiilor economice potrivnice. Așa că, la începutul lui 1930, m-am înscris în Partidul Național-Socialist”²⁷. Viitorul regim hitlerist era asociat, asemenea discursului specific publicațiilor din stânga spectrului politic, cu acțiunea elementelor burgheze proletarizate, iar șansa sa de a rămâne în continuare sau chiar de a domina viața politică germană era aproape nulă – succesul său fiind doar temporar și, ulterior, sortit pierii.

Din reportajul unui corespondent al „Adevărului” de la Paris, un anume „I”, trage anumite concluzii privitoare la rezolvarea problemelor financiare: „Germania depinde de ceea ce se numește finanța internațională și aceasta n-o să-i dea lui Hitler parale să-și facă de cap”²⁸. Aceași linie cu un caracter pronunțat avertizant era păstrată și într-un articol datat la 25 octombrie 1930 – „Reacțiunea contra naționalismului exagerat” –, în care este indicat clar faptul că „succesul electoral al lui Hitler ar putea să însemne o adecvată primejdie a liniștei atât de greu câștigate a continentului nostru”²⁹. În aceeași manieră și sub directivele aceluiași ton de redactare,

²⁴ Hedwig Gusto, *op. cit.*, p. 45.

²⁵ I. Cristea, *Haosul german*, în „Adevărul”, an. 43, no. 14335, 1930, p. 1.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Ian Kershaw, *op. cit.*, p. 352.

²⁸ I. Cristea, *Nepuțința lui Hitler*, în „Adevărul”, an 43, no. 14353, 1930, p. 3.

²⁹ Liviu P. Nasta, *Reacțiunea contra naționalismului exagerat*, în „Adevărul”, an. 43, no. 14365, 1930, p. 1.

articolele au continuat să apară și în 1930, reiterându-se pericolul schimbării de regim din Germania: „Răsturnarea regimului democratic de astăzi ar fi însemnat renașterea Germaniei agresive și militariste dinainte de război, deci un pericol real pentru pace”³⁰. Criza guvernului Brüning a fost privită drept „cea mai grea de la 1918 încoace”³¹, iar ceea ce „Adevărul” aduce ca un plus de informații și reprezintă o alternativă de înțelegere a acțiunilor hitleriste este chiar apelul la surse „primare” – presa germană (chiar și *Völkischer Beobachter*), dar și opiniile vehiculate în presa occidentală („Le Matin”, „Le Journal”). În mare măsură, ideea care se perpetuează pe parcursul anilor 1930-1931 este nu atât cea de dispreț față de partidul lui Adolf Hitler și față de el, cât mai degrabă cea de neîncredere în ceea ce privește reușita accederii la putere a regimului nazist. Cu toate acestea, cei care se aflau în spatele articolelor își alegeau atent cuvintele și expresiile pe care le foloseau, iar sintagme precum „Germania pe calea însănătoșirii”³² sau „Nebunia hitleriană”³³ – în momentele în care NSDAP se găsea pe o pantă descendentă – nu denota altceva decât respingerea clară a extremei drepte și a acțiunilor sale, aflate în contrast politic cu convingerile cotidianului.

Dacă anul 1931 nu a reprezentat în mod special o bornă deosebit de importantă în ceea ce privește evenimentele provocate, sau mai degrabă în mijlocul cărora se regăseau naziștii, paginile „Adevărului” din 1932 au absorbit o paletă largă de relatări pe acest subiect. Redactorii ziarului nu s-au ferit să utilizeze, așa cum am menționat anterior, și articole din presa străină tocmai pentru a-și solidifica argumentele, iar de cele mai multe ori acestea vizau chiar înverșunarea cu care intențiile lui Hitler manevrau atent sensibilitățile germanilor și modul în care Führerul și-a fidelizat masele electorale. Astfel, B. Brănișteanu – sub egida căruia se regăsesc numeroase articole de acest fel – nu a omis să aducă la cunoștința cititorilor ideile expuse de

³⁰ Idem, *Frământările grave din centrul Europei*, în „Adevărul”, an 44, no. 14558, 1931, p. 1.

³¹ *Situația este alarmantă în Germania*, în „Adevărul”, an 44, no. 14559, 1931, p. 4.

³² *Germania pe calea însănătoșirii*, în „Adevărul”, an 44, no. 14608, 1931, p. 5.

³³ Al. Anastasiu, *Statele pledează pentru, dar lucrează contra dezarmării*, în „Adevărul”, an 44, no. 14632, 1931, p. 5.

cotidianul francez „Dépêche de Toulouse”: „luați lui Hitler acest argument (nr.: problema nedreaptă a reparațiilor) și-i veți lua trei sferturi din partizanii săi. Cu aceasta veți împiedica poate și o revoluție germană ale cărei repercusiuni, nimeni nu le-ar putea prevedea”³⁴. De asemenea, într-un interviu cu Constantin Meissner, realizat de C. Săteanu, acesta echivala izbânda lui Hitler cu apariția unor previziuni sumbre pe cerul și așa înnorat al climatului postbelic: „în interior: izbânda și introducerea hitlerismului, preconizator al revizuirii granițelor și, deci, al modificării tratatului de la Versailles. În raport cu străinătatea: dezlănțuirea unui război mondial de exterminare reciprocă”³⁵.

Momentul anunțării candidaturii lui Hitler la alegerile din 1932 – când mandatul „titanului de lemn” era pe sfârșite – a fost urmărit și analizat atent de redactorii din tipografia „Adevărului”, alături de intensa campanie electorală desfășurată de liderul nazist. Această intensificare a loviturilor date ordinii *de facto* a Germaniei a determinat punerea în balanță a alternativelor la guvernare existente la acel moment, iar corespondentul „presei din Sărindar” la Geneva, B. Brănișteanu, nu a ezitat să evedențieze, pe de-o parte, și pe de altă parte să confirme argumentul enunțat anterior: „Faimosul quo-vadi este extrem de potrivit pentru starea de nesiguranță în care se află Germania în clipa de față [...] dacă Hindenburg sau Hitler va fi viitorul cap al republicii. Și mai mult chiar decât chestiunea dacă Germania va rămâne republică sau va cădea sub dictatura fascistă”³⁶. Un alt aspect surprins, mai ales după realegerea președintelui Hindenburg, a fost dizolvarea trupelor de asalt cu numele de SA/Sturm-Abteilung – mutare ce a fost prezentată ca o măsură „menită să asigure pacea internă a Reichului, care de multe ori a fost amenințată prin actele de provocațiune ale acestor detașamente de asalt”³⁷. Demisia lui Brüning

³⁴ Liviu P. Nasta, *Frământările interne din Germania*, în „Adevărul”, an 45, no. 14732, 1932, p 1.

³⁵ Constantin Meissner într-un interviu acordat lui C. Săteanu, *De vorbă cu d. Const. Meissner*, în „Adevărul”, an. 45, no. 14767, 1932, p. 4.

³⁶ B. Brănișteanu, *Încotro merge Germania?*, în „Adevărul”, an 45, no. 14782, 1932, pp. 1-2.

³⁷ Liviu P. Nasta, *Dizolvarea organizațiilor naționaliste militare din Germania*, în „Adevărul”, an 45, no. 14814, 1932, p. 1.

– numit și „cancelarul foamei”³⁸ din cauza eșecului planului de reforme economice – și numirea lui Franz von Papen în funcția de cancelar în primăvara anului 1932 a fost o hotărâre – mai mult o chestiune de conjunctură, decât o decizie bine gândită – făcută în contextul în care naziștii nu mai reprezentau o grupare obscură de la marginea organizațiilor politice germane, ci un punct de referință în orice fel de decizie politică pe care o luau elitele.

Avansul pe care îl va cunoaște mișcarea național-socialistă a fost văzută cu atât mai clar cu cât o dovedeau alegerile din 31 iulie – prin care aceștia vor obține 230 locuri în parlament și, cu alte cuvinte, cel mai numeros și votat partid al Germaniei anului 1932. Rezultatul spectaculos obținut de național-socialiști nu a părut să impresioneze și „presa de pe Sărindar”, desconsiderând întru-totul voturile sufragiului universal: „iar hitleriștii nu mai pot să pretindă puterea”³⁹ și „situația creată în Reichstag de noile alegeri justifică impresia că o guvernare normală nu va fi cu putință”⁴⁰. Dizolvarea Reichstagului abia format de către Papen la 12 septembrie a fost o măsură concepută strategic de cancelarul german în ideea de a da o lovitură de grație electoratului nazist – demoralizarea, la care contribuia și convulsia economică, s-a regăsit în rolul de factori cheie pentru scăderea încrederii pe care populația o arăta față de NSDAP.

Cu toate acestea, tactica lui Papen nu a adus efectul scontat, iar „enigma germană”⁴¹ va reprezenta o analiză de primă pagină a „Adevărului” din 23 septembrie: „D. von Papen a crezut că se va putea sprijini pe hitleriști și a ajuns cu dâștii într-o luptă pe viață și pe moarte. Hitler s-a crezut la un deget de putere și niciodată n-a fost mai departe de ea”⁴². Această din urmă frază citată este deosebit de sugestivă pentru situația complicată în care se afla politica rămășițelor Republicii de la Weimar, bântuită tot mai puternic de ceea ce B. Brănișteanu numea

³⁸ Charles P. Kindleberger, „The World in Depression, 1929-1939”, Berkeley, 1987, p. 174, apud Richard J. Evans, *Al Treilea Reich*, traducere de Alin Matei, vol. 1, Editura RAO, București, 2010, p. 358.

³⁹ Liviu P. Nasta, *Rezultatul politic al alegerilor germane*, în „Adevărul”, an 46, no. 14901, 1932, p. 1.

⁴⁰ Idem, *Situația critică din Germania*, în „Adevărul”, an 46, no. 14903, 1932, p. 1.

⁴¹ B. Brănișteanu, *Enigma germană*, în „Adevărul”, an. 46, no. 14943, 1932, p. 1

⁴² *Ibidem*.

„stafia hitleristă”⁴³. Ultimele luni, sau mai degrabă ultimele săptămâni ale anului 1932 (numirea guvernului lui Kurt von Schleicher în lipsa unei alternative la primejdia unui război civil provocat de Papen), au adus Germania în mijlocul unei alte crize politice, iar corespondenții „Adevărului” preconizau atunci mai mult ca niciodată, paradoxal, faptul că funcția de cancelar al Germaniei nu va fi revendicată de Hitler: „În cercurile politice din Germania domnește în genere convingerea că d. Hitler nu va reuși în niciun caz să obțină din partea grupărilor naționaliste pentru formarea guvernului”⁴⁴.

Opoziția lui Hitler din decembrie 1932 a vizat momentul când Papen, deși îl vedea pe Hitler ca „un politician dificil, care tocmai obținuse un succes electoral răsunător”⁴⁵, îi va propune acestuia funcția de cancelar, pe care, în mod surprinzător, Hitler o refuză, ideea fiind percepută ca fiind „prea grotescă pentru a fi luată în serios”⁴⁶. Primele săptămâni ale anului următor au corespuns cu momentul istoric din 30 ianuarie 1933, când „cancelarul Hitler o jurat loialitate față de o constituție pe care era hotărât să o distrugă”⁴⁷. Momentul a fost supus analizei dominate de aceeași neîncredere și subestimare din partea celorlalți poli de putere germani, după cum însuși Papen mărturisea: „L-am angajat pentru noi înșine. [...] În numai două luni, îl vom strânge atât de tare cu ușa pe Hitler, încât va începe să chițăie.”⁴⁸. Ideea a fost reiterată și de ziaristii „Adevărului”: „dar nu numai că cel mai mare triumf al său, va fi începutul decăderii sale, ci pe deasupra, această decădere va fi precipitată și regimul să nu va fi de o durată mai lungă decât au fost guvernele ce l-au

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Liviu P. Nasta, *Hitler cancelar al Germaniei?*, în „Adevărul”, an 46, no. 14998, 1932, p. 1.

⁴⁵ Ian Kershaw, *op. cit.*, p. 414.

⁴⁶ Joseph Goebbels, *Vom Kaiserhof zur Reichskanzlei. Eine historische Darstellung in Tagebuchlättern, (Vom 1. Januar 1932 bis zum 1. Mai 1933)*, München, 1937, p. 145, apud Ian Kershaw, *op. cit.*, p. 415.

⁴⁷ Martin Kitchen, *op. cit.*, p. 354.

⁴⁸ Ewald von Kleist-Schmenzin, „Die letzte Möglichkeit”, în *Politische Studien*, 10, 1959, p. 92, apud Richard J. Evans, *op. cit.*, p. 416.

precedat”⁴⁹. În „guvernul de concentrare națională”⁵⁰, peste care prezida Hitler, era, într-o oarecare măsură, unul de coaliție cu cel conservator (al lui Papen) și, paradoxal, doar două funcții importante erau deținute de naziști: Ministerul de Interne era subordonat lui Wilhelm Frick, iar Hermann Göring îndeplinea funcția de „ministru interimar de Interne în Prusia, ceea ce i-a oferit controlul direct asupra poliției, în cea mai mare parte a Germaniei”⁵¹.

Fie că au avut în vedere însăși declarațiile noului cancelar și manifestațiile dedicate acestuia, fie părerile altor organe de presă internaționale, editorii ziarului „Adevărului” au acordat o importanță deosebită acestui eveniment istoric. Drept consecință, în multiple numere ale „Adevărului” va fi dedicată o rubrică (de cele mai multe ori pe pagina a cincea) intitulată „Scrisori din Berlin”. Acest joc al așteptării pe care Hitler l-a câștigat – „forțele care i se opuneau au fost subminate de propriile lor confuzii și au fost obligate să-i ofere victoria”⁵² – l-au făcut nerăbdător să controleze și cele mai mici sectoare ale vieții (sociale, economice, politice, etc.). Sub numele de *Gleichschaltung* – nume grăitor pentru implementarea preluării totale a unui partid dictatorial atât în stat, cât și în societate –, primele acțiuni ale noului conducător nu au întârziat să apară, și astfel a anunțat organizarea unor alegeri anticipate pentru Reichstag. Rezultatele votului prin care se dorea păstrarea aparențelor unui stat democratic arătau că nici măcar la 1933 naziștii nu obținuseră majoritatea absolută (43,9%)⁵³, și ca urmare a acestei dezamăgiri Hitler a găsit ca soluție potrivită promulgarea „Legii de împuternicire” – „cu 444 voturi pentru și cele 94 de voturi împotriva [...] Reichstagul ca organism democratic și-a semnat condamnarea la moarte”⁵⁴. Dacă

⁴⁹ B. Brănișteanu, *Ascensiunea și căderea generalului Schleicher*, în „Adevărul”, an. 47, no. 15055, 1933, p. 1.

⁵⁰ Emilian Bold, Ioan Ciupercă, *Ascensiunea nazismului. Cum a fost posibil?*, Editura Junimea, Iași, 1995, p. 59.

⁵¹ Richard J. Evans, *op. cit.*, p. 416.

⁵² A. J. P. Taylor, *Originile celui de-al Doilea Război Mondial*, traducere de Lucian Leuștean, Polirom, Iași, 1999, p. 106.

⁵³ Colin Storer, *A short history of the Weimar Republic*, I.B.Tauris & Co Ltd, New York, 2013, p. 193.

⁵⁴ Ian Kershaw, *op. cit.*, p. 511.

aparitia din 13 februarie aducea spre lectura abonaților ziarului titlul „Secretul lui Hitler” (reiterând, așa cum era de așteptat, aceeași minimalizare a eforturilor de a rămâne în fruntea elitei politice germane a naziștilor), ultima pagină a numerelor din 2 și 3 martie prezintă știrea a cărei cauză a rămas o controversă o bună perioadă de timp – „Palatul Reichstagului în flăcări”⁵⁵, în condițiile în care acest act teribilist ar fi fost de fapt „un pretext pentru măsuri împotriva partidelor de stânga”⁵⁶, păstrând același ton de neîncredere.

O schimbare de perspectivă și ton al articolelor era inevitabilă odată cu împlinirea „previziunilor” anterioare, iar un exemplu relevant în acest sens este chiar articolul trimisului la Geneva al redacției „Adevărul” și celui care, realmente, i se datorează un procent ridicat de articole care tratează problematica germană – B. Brănișteanu: „dar pericolul unei Germanii stăpânite de Hitler, în Centrul Europei, este prea mare, pentru ca oamenii cu răspundere să nu se alarmeze”⁵⁷. În aceeași direcție au continuat și celelalte fragmente publicistice dedicate lui Adolf Hitler și Partidul Național-Socialist din 1933 (acum rămas în poziția de unică formațiune politică și care deținea, în același timp, puteri excepționale), iar multe dintre acestea continuau să echivaleze distrugerea păcii obținute cu atât de multă trudă în 1919 cu deciziile tot mai ahtiate după control total ale noului regim nazist, fiind însoțite adesea de caricaturi care-l aveau în centru tocmai pe conducătorul Germaniei. De cele mai multe ori, violențele din ce în ce mai frecvente produse de naziști nu erau trecute cu vederea, iar expresii precum „prostimea [...] cea de sus”⁵⁸, „îngrozitoarea disperare din care a izvorât nebunia hitleristă”⁵⁹ sau „bomba hitleristă”⁶⁰ care acaparau atenția cititorilor printr-un titlu

⁵⁵ *Palatul Reichstagului în flăcări*, în „Adevărul”, an 47, no. 15079, 1933, p. 6.

⁵⁶ *D. Hitler va desființa democrația și regimul parlamentar?*, în „Adevărul”, an 47, no. 15080, 1933, p. 5.

⁵⁷ B. Brănișteanu, *Germania văzută din Geneva*, în „Adevărul”, an. 47, no. 15086, 1933, p. 1.

⁵⁸ Traian Vlad, *Prostimea de jos, - și mai ales cea de sus*, în „Adevărul”, an 47, no. 15136, 1933, p.1.

⁵⁹ H. Sanielevici, *Îngrozitoarea disperare din care a izvorât nebunia hitleristă*, în „Adevărul”, an 47, no. 15174, 1933, p. 1.

⁶⁰ B. Brănișteanu, *Bomba hitleristă sau: «enfîn seul»*, în „Adevărul”, an 47, no. 15276, 1933, p. 1.

supradimensionat pe prima pagină au făcut obiectul și chiar subiectul multor apariții ale gazetei românești.

Critica virulentă a hotărârilor cu un pronunțat caracter totalitar a existat drept constantă a autorilor de texte pentru „presa din Sărindar”, astfel încât, luna iulie a anului 1933 a reprezentat, în termeni proprii, paradoxul înțelegerii dintre Hitler (pe care mulți dintre cei care i-au studiat parcursul l-au asimilat unei forțe diavolești, unui „demon”⁶¹) și Vaticanul (centru al religiei catolice): „Atletul lui Christos [...] pune tot ce există în Germania în slujba sa. El pune în slujbă și biserica [...] Dar nu va trece mult până când vor vedea și orbii în ce anarhie a scufundat hitlerismul Germania și la ce mizerie morală și materială poate fi redusă o națiune care era o nestemată în cununa omenirii civilizate”⁶². Lumina reflectoarelor tipografice ale „Adevărului” a fost îndreptată mai cu seamă nu numai asupra creării unei imagini (de prisos este a reaminti că este vorba de o portretizare în definitiv negativă) a cultului din ce în ce mai răspândit sau mai degrabă impus a lui Adolf Hitler, ci și asupra principalilor pioni de pe tabla sa de șah – în rubrica semi-permanentă intitulată „Germania hitleristă” și care apare sub semnătura lui Petre Pandrea, „Adevărul” creiona în maniera sa specifică portretele celor mai importanți servitori ai intereselor hitleriste, precum Alfred Rosenberg, Joseph Goebbels sau Hermann Göring.

Un alt aspect care a preocupat autorii consacrați ai textelor privitoare la Germania în apropierea și sub conducerea lui Hitler a fost propaganda nazistă. Dacă Adolf Hitler „a făcut din aceasta o armă în sine de care să te servești nediferențiat, pentru orice scop”⁶³, propaganda a fost cheia succesului în drumul spre putere – în dublul său tăiș în ceea ce privește receptivitatea maselor lipsite de alternativă și a exploatării cele mai fine a propriului subconștient: fie entuziasm, fie teroare. Pe lângă alipirea în foile „Adevărului” a numeroase fragmente care redau discursurile Führerului – și chiar discreditarea mult lăudatului său talent oratoric: „O cuvântare durează minimum 2 ore. Tonul serios și grav, lupta greoaie cu ideile, unde se încurca mereu ca

⁶¹ Anna Maria Sigmund, *op. cit.*, p. 9.

⁶² B. Brănișteanu, *Atletul lui Christos*, în „Adevărul”, an 47, no. 15196, 1933, p. 1.

⁶³ Jean-Marie Domenach, *Propaganda politică*, Editura Institutului European, Iași, 2004, p. 52.

printre curpenii pădurii. [...] Costumarea e de actor...”⁶⁴ – sunt, adeseori, inserate subtilități întocmai pentru a întări convingerea ineficacității manipulării constante a naziștilor: „poporul german însă, nu s-a mai lăsat sedus nici chiar de propaganda electorală în stil american, realizată de d. Hitler cu sacrificii bănești foarte mari”⁶⁵.

Abordând o perspectivă „tehnică” sau mai degrabă statistică, este important de menționat faptul că aceste articole apăreau de cele mai multe ori pe prima pagină a cotidianului (mai cu seamă cele din 1933) sau chiar și pe ultima pagină ce însuma știrile de „ultimă oră”. Cu un titlu proeminent, scris cu majuscule negre și care capta ușor atenția cititorilor, textele (fie că acopereau mai bine de o pagină, fie că se rezumau la un singur „chenar”) cunoșteau o apariție treptată. Cu cât timpul curgea înspre 1933, cu atât mai frecvente și mai complexe erau construite acestea. Pentru o înțelegere mult mai profundă a modului în care au ales să expună redactorii subiectul articolului de față, în comparație cu alte subiecte abordate – ce țineau fie de situația internă, fie de frământările externe –, articolele cunoșteau o prezență aproape zilnică și o analiză continuă, fără a pierde firul roșu al evenimentelor. Situația politică tulbure din spațiul german și-a făcut resimțit ecoul în paginile „Adevărului” și în următorii ani, de după 1933, în aceeași manieră critică și totodată acidă la adresa acțiunilor în spatele cărora se aflaseră Adolf Hitler și ideologia sa. Este important de menționat faptul că nu doar tipografiai gazetăriei amintite anterior și-au îndreptat atenția spre acest cumul de fapte istorice ce au lovit deceniul al patrulea al secolului trecut, ci și alte trusturi de presă. Dacă „Adevărul” avea o atitudine potrivnică față de tot ceea ce a însemnat regimul nazist din Germania și față de mișcările de extremă dreapta (în general), au existat și ziare care au prezentat publicului consumator de presă de la acea vreme și chiar și posterității, „beneficiile” și „ingeniozitatea” măsurilor ce au existat sub egida Führerului și a aparatului său organizatoric (spre exemplu, „Calendarul” lui Nichifor Crainic sau „Țara Noastră”, aflat sub egida lui Octavian Goga). Făcând

⁶⁴ Petre Pandrea, *Germania hitleristă. Adolf Hitler*, în „Adevărul”, an 47, no. 15240, 1933, p. 3.

⁶⁵ Liviu P. Nasta, *Rezultatul politic al alegerilor germane*, în „Adevărul”, an 46, no. 14901, 1932, p. 1.

o comparație cu perspectiva din care erau expuse articolele „Adevărului”, cotidienele care s-au plasat în dreapta eșichierului politic au redactat, sub un ton pronunțat panegiric, adevărate elogii – chiar și „justificări” ale mutărilor făcute pe scena politică a Germaniei – atât anterior momentului 30 ianuarie 1933, cât și ulterior.

Concluzionând, odată cu venirea lui Hitler la putere, Germania anilor 1933-1945 a fost asimilată și confundată cu titulatura de Germania Nazistă sau „Germania lui Hitler” și, fără a produce eroarea de a alinia acest straniu organism în tiparele unor modele politice predeterminate, existența celui de-al Treilea Reich a coincis cu manifestarea altor „stafii” totalitare, iar nazismul era „exemplificarea de tip german a genului de mișcare politică caracteristică secolului XX”⁶⁶. Observând ideile și atitudinea care au reprezentat o constantă a publicației din Sărindar, „Adevărul” s-a dovedit un real adversar al oricărei devieri de dreapta a situației interne și internaționale – în acest caz, al ascensiunii la putere a lui Hitler. Reflectările critice și neîncrederea cu care redactori precum Petre Pandrea, I. Cristea, B. Brănișteanu sau Liviu P. Nasta au alternat cu avertizările continue la pericolul nazist care, în cele din urmă, s-a dovedit unul real și atotdistrugător. Știrile concrete și care concentrau evenimentele din Germania anilor 1930-1933 (precum procesele electorale sau diversele întâlniri dintre oamenii politici) au fost relatate într-o manieră obiectivă și fără a fi părtinitoare unei părți sau celeilalte. În ceea ce ține de comentariile ulterioare, subiectivismul și „aprecierile” oferite și-au găsit spațiul oportun de manifestare, devenind din ce în ce mai numeroase și pe atât de impetuoase.

⁶⁶ Geoff Layton, *Germania: Al Treilea Reich, 1933-1945*, traducere de Corina Popa, Editura ALL, București, 1997, p. 1.